

NƏCİBƏ ORUCOVA
ADNSU
naciba@mail.ru

MÜASİR CƏMİYYƏTDƏ NİTQ MƏDƏNİYYƏTİNİN PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: Danışma mədəniyyəti, kommunikativ xüsusiyyətlər, əxlaqi dəyərlər, müasir cəmiyyət, normativ dil, ədəbi dil, milli xüsusiyyətlər, etik normalar.

Ключевые слова: консультативная культура, коммуникативные характеристики, нравственные ценности, современное общество, нормативный язык, литературный язык, национальные особенности, этические нормы.

Key Words: consultative culture, communicative characteristics, moral values, modern society, standard language, literary language, nationalistic excellence, ethical norms.

Xüsusi elmi intizam kimi danışma mədəniyyəti 20-ci illərdə formalaşmağa başladı. XIX əsr 1917-ci ildən sonra ictimai qaydada dəyişiklik yeni mədəni və linqvistik vəziyyətə səbəb oldu. İctimaiyyətdə daha çox əhali əvvəl yazılı olmayan şifahi nitqdən istifadə etməyə başladı. Bütün bu proseslər alimlərin diqqətinə səbəb oldu. Cəmiyyətin və onun fərdi sosial mühitlərinin çıxış praktikasının, habelə savadlılığı yaxşılaşdırmaq və ictimai ünsiyyət iştirakçılarının danışma mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün üsul təklif edən əsərlərin təhlilini ehtiva edən elmi əsərlər ortaya çıxmağa başladı.

Müasir cəmiyyətdə danışma mədəniyyətinin əsas problemləri:

1. Leksik səhvlər: sözlərin mənaları və stabil ifadələrin cəlb edilməməsi ilə bağlıdır və nəticədə sözdə istifadə olunmaması ilə əlaqədar yanlış anlaşılmaqlar var.

2. Fonetik səhvlər: stress normalalarının pozulması ilə bağlı ən çox səhvlər yaranır.

3. Sintaksis səhvlər: ən ümumi sintaksis səhv nəzarət normalalarının pozulmasıdır.

Danışq mədəniyyəti, ilk növbədə, onun əlamətləri və xüsusiyyətləri, ümumi və sistemli danışma ünsiyyətinin təkmilləşdirilməsindən danışan bəzi mənbələrdir. Ötürülən məlumatları ən uyğun şəkildə əks etdirmək bacarığı və nəticə etibarını ilə, ünsiyyət prosesini maksimum mümkün tamamlama ilə həyata keçirmək qabiliyyəti olmalıdır.

1.Söz mədəniyyəti, ünsiyyət məqsədləri üçün dilin uyğun və sadə istifadə edilməsini təmin edən bir şəxsin bacarığı və bilikləridir.

2.Söz mədəniyyəti, onun kommunikativ xüsusiyyətlərinin birləşməsi kimi danışıma mədəniyyəti ilə bağlı dil bilikləri sahəsidir..

Əlaqəli yanaşma üçün dil və danışıma arasındakı əlaqənin ümumi nəzəri problemi çox vacibdir.:Bu vəziyyət dil strukturunun reallaşdırılması, həyata keçirilməsi hesab olunur və danışıma mədəniyyətinin bütün kompleksi onu təmin etmək üçün dilin (ünsiyyət baxımından) sualları ilə birbaşa əlaqə qurur. Beləliklə, sözlərin saflığı ədəbi dil və etik münasibətlərlə (adət dilinə yalan olan bütün elementlər - dialektizmlər, barbarlıq, jarqon və s.) söhbətin nisbəti ilə qiymətləndirilir. Cəmiyyətin nəhayət, danışmanın vacibliyi, sözün və onun strukturunun ünsiyyət və kommunikativ vəzifələrə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi ilə bağlıdır.

Beləliklə, nəzərə alınmış kommunikativ keyfiyyətlər müasir cəmiyyətdə söz mədəniyyətinin problemləri ilə bağlı müxtəlif fikirlərdən danışımağa imkan verir və eyni zamanda, qarşılıqlı təsirdə olanların müəyyən bir tərkib sistemini təmsil edir, mümkün qədər geniş təsəvvür yarada bilir. Müasir cəmiyyətlərdə, söz mədəniyyəti kommunikasiya daimi dəyişiklik prosesindədir. Çünki heç bir cəmiyyət statik bir quruluş deyildir. Danışıma mədəniyyəti cəmiyyətin məhsulu olduğundan, onunla dəyişikliklər keçir. Hal-hazırda, müasir dil dövrləri, danışıma mədəniyyətinin azalması, ölkəmizin müxtəlif təbəqələrinin əhalisi böyük narahatlıq doğurur. İlk növbədə bir həqiqət kimi, küfr etməyə başlayan gənclərdir. Müasir dil dövrləri filologları, pedaqoqları və gənclərin bir qismini həyatdakı müvəffəqiyyətlərə çatmaq üçün narahat edir. Kütləvi kommunikasiyaların sürətlə artması ilə əlaqədar, leksikonla yanaşı, son 20 ildə Azərbaycan cəmiyyətində baş verən dəyişiklikləri əks etdirən yüzlərlə yeni söz əlavə edildi. Onlar mətbuatda əks olunur və təbii ki, onların mədəni həyat üçün çətin olan jargondakı ifadələrini tapırlar. Jargon mədəni danışımağı çaşdırır və populyar mədəniyyət sayəsində bütün millətin dilində iz buraxır. Amma unutmamalıyıq ki, "... danışıma mədəniyyəti belə bir seçimdir və müasir bir linqvistik norma və kommunikasiya əxlaqını müşahidə edərkən ünsiyyətin müəyyən bir vəziyyətində kommunikativ tapşırıqlara nail olmaqda ən böyük təsir göstərə biləcək bir dil təşkilatıdır". .

Söz mədəniyyətinin geniş mənada problemi ədəbi dil problemidir. İnkişaf mərhələsində danışıma mədəniyyətini nəzərdən keçirərkən milli dialoq mədəniyyəti, müəyyən bir müasir dövrün, müəyyən bir milli cəmiyyətin nitq mədəniyyəti, ictimai qruplar, icmalar, fərdi şəxsin - bir üzvünün mədəniyyəti ön plana çıxır.

Azərbaycan dilinin milli xüsusiyyətlərini və Azərbaycan dili danışıma mədəniyyətinin pozulması media mütəxəssislərinin danışıma mədəniyyətinin

aşağı səviyyədə olması ilə əlaqədardır. Televiziya çıxışlarında bu, duyğusal və ifadəli rəngləmə, söhbət formaları, vulgarizm, jargon, televiziya jurnalistlərinin mədəni, söz və etik normalara uyğun gəlməməsi, orfoepik normalarda müxtəlif dəyişikliklər ilə ifadə olunan söz artımında ortaya çıxır. Alimlərin fikrincə, bunun bir çox səbəbləri var: yayımların demokratikləşdirilməsi.və.s.

Son on il ərzində Azərbaycan ədəbi dilinin görünüşü dəyişdi. Dəyişikliklər, bədii, siyasət, jurnalistika, media kimi müxtəlif növlərdə meydana gəldi. Görürük ki, KİV-lərin əksəriyyəti kütləvi şüurun, müasir nitq mədəniyyəti və danışmağın özünə münasibətinin formalaşmasıdır. Kütləvi informasiya vasitələri də "linqvistik" dad və dil idealının formalaşmasına əhəmiyyətli təsir göstərir.

KİV-lərin demokratikləşməsi ilə əlaqədar olaraq, ciddi danışq nitqi var. Televiziyada sözlər, bəzi yazıçıların çıxışında, bəzən isə səhnədə bir model kimi qəbul edilə bilməz.. Dili bilmədən, retorik bilik, səlahiyyətli və tam ünsiyyət mümkün deyil. Bir insanın davranışı əslində onun ətrafdakı insanlarla münasibətlərindən asılıdır. Mənə elə gəlir ki, bu gün Azərbaycan xalqının layiqli bir hissəsi kimi gənclərin formalaşmasında iştirak edən hər bir kəs sözlərin saflığına qarşı mübarizədə fəal iştirak etməlidir. Bu proses ailədən başlamalıdır: uşaqlıqdan olan bir uşaq ailə üzvlərinin hörmətli davranışlarına bir-birinə alışdıqları təqdirdə, daha sonra pis bir dil köməyi ilə hissələrini ifadə etmək arzusuna malik olmur. Argo və jargondan xilas olmaq üçün kömək olmalıdır. Axı biz müəllimlərimizdən bir nümunə götürürük: əgər biz fərdi olaraq hörmət görsək düzgün davranmağa çalışırıq. Özümüzə qarşı hörmətsizlik hiss etsək, onda bir daxili etiraz ortaya çıxır ki, bu da təcavüzkar bir sözlə nəticələnə bilər. Bəzi yeniyetmələrin müəyyən şəxsi mənbələrdən ötrə ruhi xəstəliklərdən əziyyət çəkdiyini nəzərə almamaq qeyri-mümkündür. Söz mədəniyyəti müxtəlif insanlar arasında fərqli olaraq baş verən düşüncə prosesi ilə sıx bağlıdır. Buna görə də, bir-birinə çox diqqətli olmalı, yalnız hörmətlə deyil, həm də xüsusi bir vəziyyət anlayışı ilə davranmalıdır. Həqiqətən, ümid edirəm ki, vaxt gələcək zaman kobudluq sözlərimizdən silinəcək. Biz fərdi milli şəxsiyyətin zəruri bir hissəsi olan ana dili ilə qürur duymalıyıq. Axı, danışma mədəniyyəti xalqın mədəni və tarixi ənənələrini təcəssüm etdirir.

Məqalədə müasir nitq mədəniyyətinin problemləri haqqında məlumat verilir. Danışma mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün hansı üsullardan istifadə edilir.

Müasir cəmiyyətdə danışma mədəniyyətinin əsas problemlərindən söhbət açılır.Söz mədəniyyəti,onun kommunikativ xüsusiyyətlərinin birləşməsi nəzərdən keçirilir.Kommunikativ keyfiyyətlər müasir cəmiyyətdə söz mədəniyyətinin problemləri ilə bağlı müxtəlif fikirlərdən danışmağa imkan

verir. Jarqon mədəni danışmağı çaşdırır və populyar mədəniyyət sahəsində iz buraxır. Söz mədəniyyətinin geniş mənada problemi ədəbi dil problemidir. Dil mədəniyyəti düzgün normativ dilin istifadəsini öyrədir. Azərbaycan dilinin milli xüsusiyyətlərini və Azərbaycan dili danışma mədəniyyətinin pozulması media mütəxəssislərinin danışma mədəniyyətinin aşağı olması ilə əlaqədardır.

Müasir dil dövrləri, danışma mədəniyyətinin azalması, ölkəmizin müxtəlif təbəqələrinin əhalisi böyük narahatlıq doğurur.

Son zamanlar cəmiyyətdə mədəniyyət səviyyəsində azalma, əxlaqi dəyərlərin məhv edilməsi ilə problemlərin vacibliyi vurğulanır. Fərdi milli şəxsiyyətin ən zəruri bir hissəsi olan ana dilinin vacibliyi haqqında danışılır.

Ədəbiyyat.

1. Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında 18 iyun, 2001-ci il tarixli Fərman.
2. Azərbaycan nitq mədəniyyəti problemləri. Bakı, 1988.
3. Məmmədov İ. Fkran, efir və dilimiz. Bakı, 1989.
4. Quliyev S. Hüseyinov T. Gəncliyin davranış və nəzarət dəyərləri. Bakı 1997.
5. Muradov B. Nitq mədəniyyəti. Bakı 2007
6. Abdullayev. A.S. Nitq mədəniyyəti və natiqlik sənəti.
7. Xəlilov. N. Diplomatiya mədəniyyəti və natiqlik sənətinin kateqoriyaları. Bakı 1994.
8. Abdullayev N. Ə. Məmmədov Z. T. Nitq mədəniyyəti məsələləri. Bakı 1998.

Н. Оруджова

Проблемы речевой культуры в современном обществе Резюме

В статье представлена информация о проблемах современной речевой культуры. Какие методы используются для развития концептуальной культуры.

В современном обществе обсуждаются основные темы речевой культуры.

Рассматривается культура слова и сочетание его коммуникативных особенностей. Коммуникативные качества позволяют говорить о различных мнениях, связанные с проблемами речевой культуры в современном обществе. Жаргон искажает культурную беседу и оставляет след в массовой культуре. Проблема культуры слова - проблема литературного языка. Языковая культура учит правильному

использованию нормативного языка. Нарушение национальных особенностей азербайджанского языка и культуры азербайджанского языка связано с низким уровнем разговорной культуры работников СМИ.

В последнее время подчеркивается важность проблем со снижением культурного уровня и искоренением моральных ценностей. Обсуждается важность родного языка, которая является важной частью индивидуальной национальной идентичности.

Ключевые слова: консультативная культура, коммуникативные характеристики, нравственные ценности, современное общество, стандартный язык, литературный язык.

N.Orucova

Problems of speech culture in modern society

Summary

The article provides information about the problems of modern speech culture. What methods are used to develop a conceptual culture.

In modern society the main topics of speech culture are discussed. The culture of the word and the combination of its communicative features are considered. Communicative qualities allow us to talk about different opinions related to the problems of speech culture in modern society. Jargon distorts cultural conversation and leaves a trace in popular culture. The problem of the culture of the word - the problem of the literary language. Language culture teaches the proper use of the normative language. Violation of the national characteristics of the Azerbaijan language and the culture of the Azerbaijan language is associated with a low level of conversational culture of media workers.

Recently, the importance of problems with a decrease in cultural level and the eradication of moral values has been emphasized. The importance of the native language, which is an important part of individual national identity, is discussed.

Rəyçi: Afaq Ağayeva
Filologiya elmləri doktoru, professor